

СХІДНІ ДЖЕРЕЛА ПРО СТАРОДАВНІХ УГОРЦІВ

АЛЕШКЕВИЧ Я. А.

За допомогою відомостей, що містяться у східних джерелах нарративного характеру (арабських та перських), ми можемо відновити, певною мірою, історію стародавніх неписьмених народів. Хоча те, що ми маємо, дійшло до нас у фрагментарному стані, але й цього досить для отримання певної інформації.

Відомості про стародавніх угорців “маджар” чи “маджар” – так їх називали східні географи та історики – містяться у творах Абу Алі Ахмеда ібн Омара ібн-Дасти чи Ібн-Русте (арабського географа початку X ст.), він походив родом з міста Ісфаган і є автором праці “Ал-Алас ан нафіса” – “Дорогі цінності”, на жаль, до нас дійшов тільки один том із семи, цей том стосується астрономії та географії), ал-Гардізі (географа та історика першої половини XI ст., він походив з місцевості на південь від м. Газна, але інших біографічних відомостей про нього немає. Ал-Гардізі написав трактат “Зайн-ал ахбар” – “Краса розповіді”, праця написана на замовлення Абд-ар-Рашида з династії Газневідів), відомості є у повідомленнях Йах ібн ах-хакама ал-Вакрі (географа та дипломата з Кордовського халіфату, роки життя 770-861, він був прозваний за свою вроду “ал-газал” – “газель”), невеликі за обсягом повідомлення про угорців є у Абул-л-аб-баса Джафара ібн Ахмеда ал-Марвазі (арабського автора географічних творів, помер у 887 р.) та у праці Мухаммеда ібн Ахмеда ібн ан Нуджмі ал-Катібі (його праця називається “Ан навахі ва-лафал” – “Області і округи” (автор був страчений за свої еретичні переконання у 934 р.). У працях Хаджи Халіфа і Шукрулла (авторів більш пізньої епохи) теж є відомості про угорців. Яскраві повідомлення знаходяться у анонімному трактаті “Худуд ал-алам мін алмашрік іла-л-магріб»” и просто – “Худ ал-алам” – “Області світу зі Сходу до Заходу”. Цей твір був написаний у останній чверті X ст. (приблизно у 982 р.), скоріше за все у Афганістані, написаний перською мовою, але за стилем написання він відповідає арабській писемній традиції. Трактат був написаний для еміра області Газган, його автор був книжним вченим і скоріше за все не мандрував. Більш детальнішу інформацію про східних авторів та їх твори можна отримати у IV томі “Вибраних творів” І. Ю. Крачковського [1].

У вказаних працях є відомості про терито-

рію розселення стародавніх угорців, про внутрішній соціальний устрій племен, про вірування і про відносини з сусідами і навіть такі специфічні повідомлення, як опис зовнішності та звичаю укладання шлюбу. Звичайно, у повідомленнях присутня певна заангажованість, стислість інформації і навіть присутній відтінок “байдужості” по відношенню до “невірних” (тобто до немусульман), але, незважаючи на це, авторам вдалося донести до нас дух сучасної їм епохи, і епохи, що їм передувала, дух кочового світу. До нас дійшли відомості про народи і союзи племен, які згодом стали засновниками нових держав, нових етнічних утворень, або про народи, які повністю зникли з політичної арени, залишивши після себе тільки назви та спогади про їх легендарне минуле. Це був незворотний процес для регіону Східної Європи у VI-XI ст. Об’єднання кочовиків дуже швидко виникали і також швидко розпадалися, посилювалися внаслідок вдалих військових походів і повністю зникли внаслідок військових невдач [2].

Отриману інформацію про угорців можна розподілити на кілька пунктів, кожний з яких буде розглянуто окремо: 1) територія розселення стародавніх угорців; 2) особливості у системі управління племенним союзом угорців; 3) угорці та їх сусіди; 4) вірування; 5) інформація про зовнішність та звичаї укладання шлюбу.

1. Територія розселення стародавніх угорців, природа та кордони.

В східних джерелах ми знаходимо повідомлення про місце перебування стародавніх угорських племен, згадки про їх країну, особливості природи, кордонів. Що стосується кордонів та території розселення, то тут можна спостерігати певну едентичність інформації з повідомлень. Загальну площу, яку займали угорці, визначають як 100 на 100 фарсахів (приблизно 500 на 500 км) і лише в анонімному трактаті “Худуд ал-алам” довжина країни визначається у 150 фарсахів. Автори називають природні кордони держави стародавніх угорців – це великі річки Східної Європи – Волга (Атіль, Етіл), Дон (Тон), Дунай (Руна, Дуна) та Чорне море (в джерелах Румійське). Розміри річок порівнюються з розмірами р. Джейхун (Амударья), найбільшою річкою Середнього Сходу, та річкою Нілом – найбільшою річкою мусульманського світу. Ці важливі для арабів

та персів річки були свого роду еталоном вимірювання.

Ібн-Русте: "...земля їх велика, однією стороною примикає до Румійського моря, в яке впадає дві річки, одна з них більша Джейхуну. Між цими двома річками знаходиться місце перебування мадяр. З початком зими, хто з них до якої річки ближче, до тої річки перекочує, де залишається протягом зими, займаючись рибальством. Жити їм біля тих річок зручніше, ніж де інде" [3].

ал-Гардізі: "...довжина і ширина їх володіння – 100 фарсахів. Їх володіння примикають до Румійського моря. Вони живуть між двома річками, з цих річок одну називають Ітілем, іншу – Дуною. З початком зими мадяри повертаються до берегів річок і проводять тут зиму" [4].

ал-Марвазі: "...у них багато земель, які досягають розмірів 100 фарсахів, кордони їх держави сягають Румійського моря, там є дві річки, вони впадають у це море, одна з них більше Джейхуна, мешканці країни – мадяри – живуть між цими двома річками, ім'я цих річок Руна і Атіл" [5].

ал-Бакрі: "...країна їх 100 на 100 фарсахів, один кордон межує з країною Румом" [6].

"Худуд ал-алам": "...ця область довжиною в 150 фарсахів, а шириною в 100 фарсахів. Зимом мадяри знаходяться на берегах річки, яка між ними і русами, їжа їх – риба – нею вони підтримують життя" [6].

Шукрулла: "...область їх 100 фарсахів, земля їх межує з землею Рума, місце перебування їх на берегах двох річок, одну називають Вафа, іншу – Ітіл, кожна з них більше Джейхуна" [8].

Мухамед Катіба: "...область їх 100 фарсахів, їх країна межує з країною Румом, вони знаходяться між двома великими річками – Вафою та Ітілем, кожна з них більше Ніла та Джейхуна" [9].

Хаджи Халіф: "...країна їх 100 фарсахів, як в довжину, так і в ширину, знаходиться між двох річок, одна – Ітіл, інша – Тон" [9].

Таким чином, ми не можемо чітко визначити кордони розселення угорських племен, зрозуміло, що мова йде про регіон Північного Причорномор'я, скоріше за все, ця територія була розташована або між річками Волга та Дунай, або між річками Волга та Дон. На півдні кордон проходив по березі Чорного моря (мабуть, Азовське море не відокремлювалося в окремий водяний ареал). Ми можемо також припустити, що таємнича р. Вафа, що згадується Шукруллом і Катібой – це Дніпро або Південний Буг, тоді територія між Волгою та Дніпром (Південним Бугом) могла бути легендарною Леvedією.

Що стосується природи країни мадяр, то ми маємо такі відомості:

Ібн-Русте: "...країна мадяр має дерева і воду, земля в них волога, у них багато орної землі" [11].

ал-Гардізі: "...область мадяр вся в деревах, у них є водойми, земля їх насичена вологою" [12].

ал-Марвазі: "...країна мадяр володіє лісами і у них орні землі" [13].

«Худуд ал-алам»: "...цей край насичений деревами та водами..." [14].

Як бачимо, природні умови країни мадяр були сприятливі для розвитку землеробства, хоча жоден з наведених авторів не говорить, що угорці займалися землеробством, з усіх занять згадується лише скотарство та рибальство (в основному, у зимовий період). Скоріше за все, автори просто припускають, що таку "насичену вологою землю" можна використовувати як орну.

2. Особливості системи управління угорським племенним союзом.

Специфіка занять стародавніх кочовиків, зокрема угорців, накладала певні особливості на систему управління племенними союзами у IX-X ст. Союз племен – це організація, яка створювалася для регулювання питань економіки, внутрішньої та зовнішньої політики. При цьому племена, які входили в цей союз, повинні були надавати частину своїх економічних та політичних прав пануючому племені чи загально визнанному спільному правителю. В лідери таких союзів обиралися дієздатні та економічно сильні представники аристократичних родів [15]. Створювалася класична система ієрархії управління союзом: рядові члени союзу – племенна аристократія – правитель племенного союзу. Але у деяких народів (угорців, хазар) ми зустрічаємо суттєві відмінності в цій системі управління, а саме – наявність яскраво вираженого дуалізму влади правителів. Наявність такого дуалізму в угорців та хазар, мабуть, дивувала східних авторів, на батьківщині яких влада міцно була сконцентрована в руках одного правителя – еміра чи шаха. Для кращого розуміння ситуації, що склалася в системі управління угорським племенним союзом, наведемо уривки із стародавніх повідомлень:

Ібн-Русте: "...глава їх виступає у похід з 20 тисячами вершників і називається він КЕНДЕ. Це титул їхнього царя, тому що особисте ім'я людини, що в них царем – ДЖИЛА. Всі мадяри підкоряються наказам, які дає їм їх голова, якого звати ДЖИЛА. Накаже він їм на ворога йти, чи від ворога відбиватися, чи щось інше" [16].

На думку Ібн-Русте "КЕНДЕ" і "ДЖИЛА"

– це одна людина, яка, в залежності від потреб, могла називатися однією з цих двох назв. Звичайно, це повідомлення не підтверджує ідею існування системи двовладдя в угорців, але воно дуже схоже на повідомлення іншого східного автора.

ал-Гардізі: "...ці мадяри тюркське плем'я. Їх начальник виступає у похід з 20 тисячами вершників і звати цього начальника "КЕНДЕ". "КЕНДЕ" – титул їх головного царя, а титул того, хто завідує справами – "ДЖИЛА", мадяри виконують все, що накаже "ДЖИЛА" [17].

Таким чином, у Гардізі дуже добре видно, що мова йде про двох правителів, причому титулом "КЕНДЕ" наділений головний (великий) цар. Інші автори говорять про правителів угорців дуже стисло:

ал-Бакрі: "...і назва їх царя – "КЕНДЕ" [18].

ал-Марвазі: "...мадяри народ із тюрк...голова їх їде у супроводі 20 тисяч вершників, і називається їх голова КЕНДЕ" [19].

Шукрудла: "...сьоме плем'я – народ із тюрк, який називають мадяри, еміра у них називають – КЕНД" [20].

Катіба: "...свого главу мадяри називають – КІД" [21].

Існуючі розбіжності у повідомленнях східних авторів можна пояснити відсутністю у них відомостей про титулатуру у кочовиків, чи неточностями перекладів сучасних дослідників.

Єдиним із наведених тут авторів, хто прямо говорить про існування системи двовладдя в угорців, був ал-Гардізі. З ним важко не погодитися, якщо зупинитися на короткій характеристиці системи дуалізму. Можна назвати кілька причин, що викликали появу дуалізму:

1) дуалізм управління виник внаслідок специфіки кочового образу життя, повного труднощів, постійних війн, хвороб, заколотів. При таких умовах життя правителя знаходилося у постійній небезпеці, а смерть правителя автоматично викликала міжплеменні конфлікти, що, в свою чергу, посилювало центробіжні тенденції. Ось чому був потрібний свого роду заступник, який міг би (в разі потреби) очолити союз племен.

2) Дуалізм виправдовував себе, коли в союз племен вступали з різних причин різноетнічні елементи, таке деколи зустрічалося, так як йшов процес формування більш широких етнічних спільнот через бурхливий процес етнічних схрещень [22]. Щоб зберегти певний баланс сил в такому новоутворенні потрібно було два лідери, які представляли би інтереси своїх етносів. Рівноправність правителів в такій ситуації була умовною, скоріше за все, це було звичайне

підкорення одного племені іншим, тут до управління могли залучати тільки аристократів з підкореного племені, але без права ставати лідером пануючого племені.

3) Дуалізм міг виникнути внаслідок еволюції явищ "військової демократії", саме як наслідок, а не складовий елемент. При "військовій демократії" вся повнота влади концентрується в руках військових лідерів, які займаються вирішенням політичних питань. При цьому зрозуміло, що питання економіки поступово відходять на другий план. Так формується певна структура, де плем'я виступає одночасно як суто військова організація, і плем'я – як адміністративно-господарська одиниця [23]. Повнота влади правителів, які носили титули "КЕНДЕ" (концентрація військово-політичної влади) і "ДЖИЛА" (займався господарськими справами) збільшується чи зменшується в залежності від потреб племені на певному відрізку часу – військові походи чи сезонне перекочування.

Можливо, що в угорців спочатку не існувало системи двовладдя. Єдиним лідером у племені був старійшина, керівник роду – людина з титулом "ДЖИЛА". Поступово, у зв'язку з виникненням "військової демократії" виділяється "КЕНДЕ", який завдяки постійним війнам, концентрує в своїх руках керівництво озброєними людьми. Використовуючи фактор сили та зброї, "КЕНДЕ" займає пануючу позицію по відношенню до "ДЖИЛИ". "ДЖИЛУ" ще поважають, прислуховуються до його порад, при вирішенні важливих питань він і "КЕНДЕ" сидять поряд.

Але поступово функції "ДЖИЛИ" зводяться суто до господарських: він вирішує маршрути сезонного кочування, керує розподілом території для окремих родів" [24]. Кожне земельне володіння любого кочового народу було розташовано на чітко визначеній території, в межах якої відбувалося пересування в зимовий та літній періоди [25]. Функції "КЕНДЕ" стають суто політичними – він очолює військо у походах, оголошує війни та заключає мир, як повідомляють східні автори: "...він виїжджає у похід з 20-ма тисячами вершників...".

Система дуалізму влади виправдовувала себе на певному етапі, але з часом вона почала відігравати регресивну і навіть руйнівну роль. Справа в тому, що навколо "КЕНДЕ" і навколо "ДЖИЛИ" поступово формувалося оточення – так звана племенна аристократія, яка за допомогою своїх "лідерів" збільшувала свої достатки і утворювала верхівку кочового суспільства [26]. Іноді інтереси військової та господарської аристократії не співпадали. Обидва

угруповання спиралися на різну соціальну базу і це ще більше робило розкол в середині племені і автоматично його послабляло. Те, що певна частина населення тепер віддавала перевагу мирному господарюванню, змінило характер військових дій угорців. Якщо раніше у похід йшло усе плем'я, разом з майном і стадами, то тепер на війну йшли тільки воїни [27].

Такий варіант дуалізму ми знаходимо і в хазар, де теж існував розподіл функцій між хаканом і царем [28]. Можливо, що саму систему двовладдя угорці запозичили від хазар, з якими вони проживали досить довгий час разом. Можливо, що дуалізм був нав'язаний угорцям самими хазарами, які хотіли розповсюдити свою внутрішньополітичну модель на підлеглі народи. Розподіл влади між "КЕНДЕ" та "ДЖИЛОЮ" трагічно відобразився на подальшій долі угорського союзу племен. Коли угорці перебували в Ателькузу, частина з них пішла в похід на чолі з "КЕНДЕ", а у кочівлях залишилися жінки, діти та старі люди. Скориставшись нагодою, на ці беззахисні кочів'я напали печеніги і повністю знищили населення.

3. Угорці та їх сусіди.

Стосовно сусідів, то тут відомості джерел відносно скупи на інформацію, а те, що є, копіює один одного. Певну обмеженість в назвах племен можна пояснити тим, що стародавні автори при описі будь-яких подій традиційно обмежувалися назвою чи згадкою пануючих груп племен. Інколи навіть зустрічаються вигадані назви чи племена зі східної міфології, які навіть не існували. В повідомленнях авторів зустрічаються назви румійців (греків), хазарів, хазарських печенігів, болгар, русів, і двох тасмничих народів – нендерів та вендерів. Під назвою останніх, на думку С. А. Плетньової, потрібно розуміти оногурів [29].

ал-Гардізі: "... на березі тієї річки, що наліво від маляр, живе народ із румійців – всі вони християни і називаються нендерами, вони набагато чисельніші маляр, але слабкіші них. Коли маляр живуть на березі річки, вони бачать нендерів. Над областю нендерів височить гора, за горою живе народ із християн, який називається мардатами, вони численні. Одяг їх схожий на арабський, у них є орні землі та виноград, води у них течуть по поверхні і немає підземних каналів. Вони є особливим народом, торгівлю ведуть тільки з арабами. Та річка, яка знаходиться по праву сторону від маляр, тече в напрямку слов'ян, а звідси в країну хазар, ця річка більша за інші... маляр роблять набіги на слов'ян і беруть над ними гору, постійно вимагають у слов'ян продовольство і тримають

їх як полонених... слов'ян і русів привозять як полонених в Рум і продають" [30].

Ібн-Русте: "...маляр панують над всіма сусідніми слов'янами, накладають на них важкі повинності і мають їх як військовополонених. Воюючи із слов'янами, вони добувають собі полонених і везуть їх до Римської землі, яка зветься Карх, як тільки дійдуть маляр з полоненими до Карха, то греки виходять їм назустріч. Маляр заводять з ними торгівлю, віддають їм полонених і отримують грецьку парчу, шовкові ковдри та інші грецькі товари" [31].

ал-Марвазі: "... вони панують над всіма сусідами із слов'ян і русів, захоплюють полонених, відвозять їх в Рум і там продають" [32].

Шукрулла: "...між малярми, слов'янами і русами постійна ворожнеча. Маляр постійно отримують гору над слов'янами і русами, беруть їх у полон, відвозять у Рум, де їх продають" [33].

Катіба: "...слов'яни і руси знаходяться у постійній ворожнечі з малярми. Під час битв руси і слов'яни завжди залишаються переможеними, вони стають полоненими, їх продають в область Рум" [34].

Хаджи Халіф: "...Маляр знаходяться у постійній війні з слов'янами та русами, вони бувають переможцями, відвозять полонених у Рум, де їх продають" [35].

"Худуд ал-алам": "...від області марават, на схід від неї гора і частина хазарських печенігів, на півдні – хазарські печеніги і море (Чорне), на захід – те море і болгар, а на півночі – болгар і гора. Ці люди християни. Говорять на двох мовах – по-арабськи і по-румійськи, одяг їх – одяг арабів. Вендери – на схід від них буртаси, на південь – хазари, на заході – гора, а на північ – маляр. Вендери люди погані, серцем слабкі, бідні, з маленьким достатком" [36].

Як ми вже зазначили раніше, під назвою "вендерів" потрібно розуміти залишки огузького племенного союзу, який був розгромлений сильнішими сусідами. Розгромлені та деградовані залишки огузів не викликали захоплення у автора "Худуд ал-алам".

Згідно з текстами джерел відносини між слов'янами та угорцями зводилися тільки до військових сутичок. За допомогою війн кочовики намагалися подолати обмеженість свого виробничого потенціалу [37]. Торгівля полоненими слов'янами була джерелом надходження до угорців різних товарів із Візантії, потреба в яких постійно збільшувалась.

4. Релігійні уявлення стародавніх угорців.

Релігійні уявлення угорців мало чим відрізнялися від уявлень про світ і людину в

цьому світі від вірувань інших кочовиків. Їх вірування були де в чому ще не сформовані, нерозвинутими і навіть примітивними, вони постійно збагачувалися зовнішніми запозиченнями. Угорці, як і всі народи, пройшли шлях від початкових форм релігійних уявлень (фетишизму та тотемізму) до пандемонізму, коли навколишній світ – це світ повний духів, які мають свої імена, символи та прояви. Існуюча у суспільстві ієрархія та система підпорядкування автоматично переносилася на світ духів: тут були головні та другорядні духи, кожен дух отримував свої індивідуальні риси характеру – злі та добрі. На стадії пандемонізму у контакт з духами починають вступати тепер лише “обрані” – це ворожки та шамани. Потрібно відзначити, що у кочовиків не склалася система жрецтва як постійного та впливового елементу суспільства [38]. Інколи релігійні ритуали виконував правитель племені, це було пов’язано, в першу чергу, з принципом сакралізації (обожнювання) його влади та особи. Вважалося, що старіючи, лідер втрачав свою духовну силу, тому в кочовому світі практикувалося ритуальне вбивство старого лідера племені. Подекуди релігійні аспекти перепліталися з політичними міркуваннями. Так, відомо, що хазари, переслідуючи свої інтереси, зіграли на релігійних почуттях угорців і скинули їх правителя, на заміну якого поставили свого представника – Арпада. Його проголосили новим князем і за звичаєм хазар підняли на щиті [39].

На жаль, східні джерела відносно мало говорять про релігійні вірування стародавніх угорців. Спільним в усіх повідомленнях є те, що угорці вірили в силу вогню і поклонялися йому:

Ібн-Русте: “...мадьярська віра – віра вогнепоклонницька” [40].

ал-Гардізі: “...мадьяри – народ, що поклоняється вогню” [41].

Культ вогню був досить поширеним. Це був культ, що об’єднував і власне вогонь, і тепло, і світло, а у переносному значенні – вогонь символізував життя, родинне вогнище. Угорці обожнювали вогонь, вірили в його силу та енергію, тому вони практикували ритуальне очищення вогнем, танці навколо вогню. Вогонь очищував тіло, душу, думки. Тільки після ритуального очищення вогнем правитель міг сидіти на імпрізованому троні [42]. Стародавні угорці також поклонялися різним проявам вогню, наприклад, сонячному світлу. Це підтверджує Л. Гумільов, який писав, що об’єктом поклоніння у тюрк та отюречених угрів було сонячне світло [43].

5. Опис зовнішності, ритуал закладання шлюбу, житло угорців.

В східних джерелах ми знаходимо специфічні повідомлення про зовнішні риси угорців, про звичай укладання шлюбу, про житла. В історичній традиції існує два підходи до оцінки зовнішніх рис та стилю життя стародавніх кочовиків: негативний та ідеалістичний. У відомих нам східних джерелах панує ідеалістична оцінка зовнішності та звичаїв угорців. Тісне спілкування з природою, з тваринами, особливо з конем, розвинуті військові навички, звичай братерства, повага до старших, пам’ять предків, суворі степові закони – все це викликало захоплення по відношенню до “степових лицарів” [44].

Стиль життя, поведінки, існуюча система цінностей, звичай шлюбу, навіть одяг та зброя, зовнішні ознаки (наявність смуглої пігментації) співпадали з уявленнями про стиль життя та ідеалом зовнішності у східних авторів:

ал-Гардізі: “... ці мадьяри люди гарні і видні, їх одяг зроблено з парчі, їх зброя із срібла, ...відносно закладання шлюбу у них є такий звичай: якщо чоловік захоче одружитися на жінці, то він повинен заплатити калім, який складається з певної кількості коней, ця кількість встановлюється у відповідності до його багатства. Під час переговорів про шлюб батько нареченої приводить нареченого у свій будинок, збирає все, що в нього є з хутра, і вибирає десять різних видів хутра. Потім він все це згортає і прив’язує до коня, якого надіслав батько нареченого. Батько нареченого присилає встановлений калім, який складається з коней, грошей, товарів. Після цього жінку ведуть у дім чоловіка” [45].

ал-Марвазі: “... у мадьяр обличчя і зовнішність – чарівні, тіло велике, у них певний достаток від торгівлі, ... вони – люди шатрів, постійно кочують у пошуках трави та їжі” [46].

“Худуд ал-алам”: “...мадьяри люди зажиточні, добрі обличчям і викликають відчуття благополуччя, ...вони володарі наметів та шатрів” [47].

Інші автори обмежуються лише вказівками на житло угорців:

ал-Бакрі: “...вони народ, який володіє наметами та шатрами, вони постійно їдуть по місцевості, де дощ та трава” [48].

Ібн-Руста: “...у них є шатри, вони шукають траву та їжу для себе” [49].

Шукрулла: “... вони з наметами і скотом постійно знаходяться в дорозі” [50].

Як бачимо, в оцінці зовнішніх рис панує певна ідеалізація. Що стосується звичаю укладання шлюбу, то тут в нашому розпорядженні є тільки відомості ал-Гардізі. Можна

встановити, що в угорців панував патріархальний рід, в якому на чолі родини стояв батько, роль якого у виборі жінки для свого сина була вирішальною. Інформація про розміри калиму нам говорить про наявність елементів майно-

вої нерівності, яка постійно збільшується" [51]. На жаль, в повідомленнях немає згадки про характер шлюбних відносин. Ми не знаємо, чи існували в угорців інститути моногамії чи полігамії, останнє є досить характерним для шлю-
воду ряду кочових та мусульманських народів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крачковский И. Ю. Избранные сочинения. В 6 т. - Т.4. - М., 1957.
2. Каргалов В. В. Дреня Русь и кочевники// Преподавание истории в школе. - 1966. - № 3. - С. 27.
3. Хвольсон Д. А. Известия о хазарах, буртасах, болгарях, мадьярах, славянах, русах Абу-Али Ахмеда бен Омара Ибн-Дасты. - СПб., 1869. - С. 26.
4. Бартольд В. В. Отчёт о поездке в Среднюю Азию с научной целью. - СПб., 1897. - С. 122.
5. Sharaf al - Zaman Tahir al - Marwazi on China, the Turks and India (arabic text, with an English translation and commentary by V. Minorsky). - London, 1942. - P. 35.
6. Розен В. Известия ал-Бакри и других авторов о Руси и славянах. - СПб., 1878. - С. 63.
7. Hudud al - alam. The Regions of the world (a persian geography 327-982 A. D., translated and explained by V. Minorsky). - London, 1937. - P. 101.
8. Заходер Б. Н. Каспийский свод сведений о Восточной Европе. - Т. 2. - М., 1967. - С. 52.
9. Там само. - С. 52.
10. Там само. - С. 52.
11. Хвольсон Д. А. Вказ. праця. - С. 26.
12. Бартольд В. В. Вказ. праця. - С. 122.
13. Sharaf al - Zaman Tahir al - Marwazi... Op.cit. - P. 35.
14. Hudud al - alam. Op. cit. - P. 101.
15. Плетнева С. А. Кочевники средневековья. - М., 1982. - С. 40.
16. Хвольсон Д. А. Вказ. праця. - С. 26.
17. Бартольд В. В. Вказ. праця. - С. 122.
18. Розен В. Вказ. праця. - С. 63.
19. Sharaf al - Zaman Tahir al - Marwazi ...Op. cit. - P. 35.
20. Заходер Б. Н. Вказ. праця. - С. 50.
21. Там само. - С. 50.
22. Амброз С. М. Некоторые вопросы социального строя кочевых обществ// Советская этнография - 1970. - № 6. - С. 72.
23. Там само. - С. 72.
24. Фёдоров-Давыдов Г. А. Общественный строй кочевников в эпоху средневековья// Вопросы истории - № 8. - С. 46.
25. Златкин И. Я. К вопросу о сущности патриархально-феодальных отношений у кочевых народов// Вопросы истории. - 1955. - № 4. - С. 79.
26. Лашук Л. П. Некоторые вопросы социального строя кочевых обществ// Советская этнография. - 1973. - № 2. - С. 92.
27. Плетнева С. А. Кочевники средневековья. - С. 39.
28. Плетнёва С. А. Хазары. - М., 1976. - С. 58.
29. Там само. - С. 7.
30. Бартольд В. В. Вказ. праця. - С. 122.
31. Хвольсон Д. А. Вказ. праця. - С. 27.
32. Sharaf al - Zaman Tahir al - Marwazi ...Op.cit. - P. 35.
33. Заходер Б. Н. Вказ. праця. - С. 56.
34. Там само. - С. 56.
35. Там само. - С. 56.
36. Hudud al - alam. Op. cit. - P. 101.
37. Лашук Л. П. Вказ. праця. - С. 91.
38. Плетнева С. А. Кочевники средневековья. - С. 16.
39. Плетнёва С. А. Хазары. - С. 64.
40. Хвольсон Д. А. Вказ. праця. - С. 27.
41. Бартольд В. В. Вказ. праця. - С. 122.
42. Плетнёва С. А. Хазары. - С. 58.
43. Гумилёв Л. Н. Древние тюрки. - М., 1967. - С. 79.
44. Плетнева С. А. Кочевники средневековья. - С. 6.
45. Бартольд В. В. Вказ. праця. - С. 122.
46. Sharaf al - Zaman Tahir al - Marwazi ...Op. cit. - P. 35.
47. Hudud al - alam. Op. cit. - P. 101.
48. Розен В. Вказ. праця. - С. 63.
49. Хвольсон Д. А. Вказ. праця. - С. 26.
50. Заходер Б. Н. Вказ. праця. - С. 51.
51. Амброз С. М. Вказ. праця. - С. 64.

SUMMARY

THE EASTERN SOURCES ABOUT THE ANCIENT HUNGARIANS

Aleshkevich Ya.

The information containing in the eastern sources of narrative character (arabic and persian) make us be come to conclusion that it is possible to renew to a certain extend, the history of ancient nomadic peoples.

From the sources we have got the data about the peoples and unions of the tribes that in the course of time become the founders of the new states, new ethnic formations or about the peoples that are gone for ever from the political stage and left only names and reminiscences about their legendary past. That was the inevitable process for the region of the Eastern Europe in the VII-XI centuries.

In the above – mentioned article, there are about the territory of dwelling of ancient Hungarians, about the social infrastructure of the tribes, about religious beliefs and contacts with neighbors and even such specific data as description of the appearance and looks of the people and the way of making marriage.

The unions of nomads were often formed and frequently broke up, they were forced during military actions and were totally broken up as a result of military defeats. The data obtained about the Hungarians, is divided by the author into several points, each to be characterized by the information provided by the eastern authors.

At the very beginning of an article the biographical information about the eastern authors is given in the contracted form.

ПРИВІЛЕЇ КОРОЛІВСЬКИХ МІСТ І МІСТЕЧОК
ЗАКАРПАТТЯ У XIII - XIV ст.

МІСЬКОВ І.О.

Ранньофеодальні міста склались у V-XI ст. [1]. У кінці XI і в XII ст. виникли тисячі нових міст – у Північній Італії, Фландрії, Нормандії, Англії, німецьких князівствах, Кастилії, Арагоні.

У XII-XIII ст. цей процес відбувся у Центральній Європі (Русь, Польща, Угорщина). Бургові міста та містечка (*villa, oppidum, civitas, forum novum, bastides*) з'явилися на фоні складних процесів, внутрішньої і зовнішньої колонізації, розширення та укріплення феодального панування [2]. Королі (сеньйори) побачили, що місто приносить їм чималий прибуток. Вони сприяли зростанню міст [3].

У XIII-XIV ст. подібні процеси становлення та розвитку міст і містечок відбулися на Закарпатті, яке належало до Угорського королівства.

Головну увагу в своїх працях дослідники приділяли соціально-економічному розвитку [4]. Не менш важливим є вивчення правового статусу міст і містечок Закарпаття.

Вперше Севлюш (Виноградове) згадується юридично у 1217 р. як королівський маєток [5]. З 1229 р. містечко сплачувало десятину місцевій церкві. Під час монголо-татарської навали Хуст, Берегово і Виноградове були зруйновані.

Після відходу татар відбувається процес відновлення міст і містечок. Вони отримують певні економічні та юридичні привілеї. Одним із найперших їх отримало місто Севлюш. Грамота 1262 р. містила такі пункти – економічні привілеї: право вилову риби та полювання в лісах, щотижневого торгу та ярмарку у визначні свята без оподаткування, будівництво млинів, звільнення від митного податку по р. Тиса, вільна торгівля без перешкод в Угорському королівстві. Серед юридичних привілеїв були такі права: громадянська свобода, обрання сенатом (радою) старости (голови) та судді міста, священника [6].

За ці привілеї городяни зобов'язувалися сплачувати угорському королю поземельний податок. Його збирали голова (суддя) з священником у день Святого Мартіна. Жителі рахувалися королівськими громадянами. Вони давали дозвіл на поселення барона чи магната у Севлюші. У іншому випадку сеньйори не могли оселятися у місті. Ця система привілеїв отримала назву "севлюшське право".

У 1294 р. угорський король Андрій III (1290-1301) підтвердив привілеї 1262 р. наданий Стефаном II.